

RADAR

Historiedidaktisk Tidsskrift

Er det OK at fjerne eller ødelægge kulturarv?

**Om at smide fortidens helte og deres
minde i havnen eller på historiens losseplads**

Af Jens Pietras
Temanummer, marts 2022

Er det OK at fjerne eller ødelægge kulturarv?

Om at smide fortidens helte og deres minde i havnen eller på historiens losseplads

Af Jens Pietras, Professionshøjskolen Absalon

Denne artikel handler om kulturarv og nutidens kampe om mindet og genstandene knyttet til mindet. Hvad skal huskes, og hvad skal eller bør glemmes eller fjernes eller evt. destrueres? Hvis man er overbevist om, at man har en god og retfærdig sag, er det så i orden at ødelægge eller fjerne materiel kultur og kulturarv, som man opfatter som stødende og krænkende? Artiklen diskuterer problematikken og giver en række forslag til, hvordan historielæreren kan arbejde med identitetspolitik og genstande i sin undervisning.

Som trigger og en lille øvelse på en workshop på Historielærernes dag havde jeg medbragt en plastik-kopi af Jellingstenen og en forsølvet kopi af det sølvbæger, der er blevet fundet i Gormshøjen i Jelling, kaldet Jellingbægeret – og som er udstillet på Nationalmuseet. Det er væsentlige genstande, der er knyttet til grundfortællingen om vikingetiden, jellingdynastiet, Harald Blåtand og trosskiftet omkring 965. Jellingstenen tillægges meget stor symbolværdi og omtales som Danmarks såkaldte dåbsat-test.

Deltagerne i workshoppen skulle forestille sig de originale genstande og en evt. bevidst fjernelse og destruktion af disse, da disse i den flerkulturelle skole kunne opfattes som krænkende.

Billede 1.

Model af den store Jellingesten og reproduktion af Jellingebægeret. Foto: Jens Pietras.

Alternativt kunne deltagerne forholde sig til om kopierne (til en værdi af ca. kr. 500,-) skulle smides ud.

Deltagerne skulle nu tage stilling til, om jellingstenen og jellingbægeret skulle/burde fjernes eller ødelægges.

Konkret skulle udvalgte deltagere i workshoppen tage stilling til, om de ville smide genstandene i en skraldespand. At det er et dilemma ses ved, at nogle af deltagerne nægtede at "ødelægge" de originale genstande eller kopierne, mens andre gik med på spøgen, legede med og smed genstandene ud.

Præsentation af dilemmaet

Øvelsen illustrerer dilemmaet, der vedrører monumenter og statuer i det offentlige rum, som nogle opfatter som krænkende. Bør de fjernes eller ødelægges? Det diskuterer jeg i artiklen med afsæt i nutidige og historiske eksempler. Desuden kommer jeg ind på mulige samfundsmæssige løsningsforslag, man kan tænke sig i relation til potentielt kræn-

kende monumenter og statuer. Til sidst har jeg en række didaktiske refleksioner i relation til emnet.

Rammen om dilemmaet er grundlæggende problematikker som:

- Hvem ejer det offentlige rum?
- Er det i orden at fjerne eller ødelægge kulturarv? Hvis ja, hvornår og i hvilke situationer? Hvem skal bestemme om det er i orden – staten eller private?
- Kan selvtægt i nogle situationer accepteres?
- Kan eller skal nutidens stater og generationer stilles til regnskab for fortidens handlinger?
- Er fjernelse af kulturarv udtryk for retouchering af fortiden eller et udtryk for såkaldt cancel culture? Og hvad med argumentet om, at det ikke nytter at fjerne monumenter og statuer, for historierne er der stadig?

Grundlæggende præmisser

For mig rummer artiklens problematik en række grundlæggende ambivalenser og paradokser. Ødelæggelse eller fjernelse af fx historiske monumenter kan ikke entydigt legitimeres. På nogle tidspunkter og i nogle sammenhænge er de fleste enige om, at bevarelse eller destruktion er mest hensigtsmæssigt. I andre sammenhænge opstår der endog intense kampe om mindet og dets bevarelse eller destruktion. Konteksten og de tilhørende narrativer er altid væsentlige. Der er fx forskel på vores opfattelse af og fjernelse af kommunistiske monumenter i Øst- og Centraleuropa efter Murens fald og Talebanregimets ødelæggelse af verdenskulturarv i 2001 – de to store Buddha-figurer i Afghanistan. I det første tilfælde synes de fleste både i øst og vest, at monumenterne skulle fjernes, og i det andet tilfælde fordømmes ødelæggelsen af de store figurer meget bredt.

I denne sammenhæng vil mange mene, at det har betydning, om genstandene er karakteriseret som verdenskulturarv, som UNESCO har blåstemplet, eller der er tale om vejnavne og statuer og monumenter, som er opstillet i nyere tid.

En anden væsentlig præmis for at kunne tale sammen om dilemmaet er vores kommunikation og sproglige koder – vores brug af ord og begreber. Hvilke ord er de centrale og væsentlige?

I tilknytning til dilemmaet og vores diskurser om dette optræder en række centrale ord og begreber. Det er ord som fx woke, præsentisme, historisk empati og forskellig historie- og fortidsbrug.

Hvad dækker fx ordet "woke" over? Hvad med begreberne præsentisme, fortidsblik, historisk empati og scenariekompetence, historie- og fortidsbrug (fx køn, race mv.)? Hvad med de etiske og moralske dimensioner osv.?

Taler vi om det samme, og mener vi det samme, om det vi taler om? Hvilke narrativer og kontekster taler vi ind i? Hvilke motiver og interesser taler vi ud fra? Det kan være svært altid at tolke ord, begreber og sammenhænge korrekt og ens. Pointen er, at vores forforståelser, motiver og interesser altid spiller ind i vores ytringer og dialog om emnet.

Det grundlægende dilemma

Der kan nævnes mange eksempler i ud- og indland på skamfering, fjernelse eller ødelæggelse af statuer.

Fra USA kan nævnes den hvide betjent, der dræbte den sorte mand George Floyd ved at fastholde hans knæ på Floyds hals i adskillige minutter. Mordet blev tolket som et udtryk for vedvarende og aktuel hvid strukturel racisme. Denne begivenhed blev tolket ind i bredere fortælling om Black Lives Matter (BLM) og mere konkret ind i kampen om sydstatsgeneralen Lees statue i Virginia.

I bl.a. London er Columbusstatuer blevet skændet eller ødelagt, som reaktioner på den europæiske hvide kolonialisme og slaveriet i den nye verden.

I Hongkong er den danske kunstner Jens Galschiøts mindesmærke, som for øvrigt er det eneste af sin slags i verden, over ofrene i forbindelse med regimets nedkæmpelse af demokratibevægelsen i Kina på Den Himmelske Freds Plads i Beijing i juni 1989 først blevet

genstand for kinesisk officiel kritik og i december 2021, formodentlig efter krav fra de kinesiske myndigheder, fjernet.

I dansk kontekst har to større begivenheder efterladt sig debat i forhold til artiklens tematik, nemlig aktivisters røveri og rituelle ødelæggelse af en buste af Frederik 5. og overhældningen med rød maling af Hans Egede-statuen i Nuuk i Grønland. Dette førte til en debat og senere afstemning i Nuuk om statuens videre skæbne. Der var ikke flertal for at fjerne statuen, men debatten er ikke forstummet.

Der rejses dog også nye statuer og monumenter rundt omkring i både Danmark og udlandet.

I Danmark er der nyligt opstillet en statue af Christian 4. ved Børsen i København – denne statue har afstedkommet en hjemlig debat, bl.a. om statuens udseende og placering. I Tyskland har den tidligere kansler Angela Merkel, "Die Mutti", for nyligt fået en rytterstatue i Etsdorf i det sydøstlige Tyskland. Denne statue er også omdiskuteret

Billede 2.

Rytterstatue af Angela Merkel i Etsdorf. Måske er det forståeligt, at den er omdiskuteret.

I Øst- og Centraleuropa opstilles i disse år statuer af heltene fra den kolde krig, især af Ronald Reagan, som, ifølge teorien om amerikansk triumfalisme, egenhændigt tvang Sovjet i knæ og væltede Berlinmuren. Disse statuer opfattes af nogle som helt naturlige, mens andre mangler tilsvarende statuer af fx Gorbatsjov.

Ned med dem!

Man siger, at sejrherrene skriver historien og har definitionsretten til mindet om den. Der findes en perlerække af eksempler på sejrherre, der udraderer mindet over tidligere magthavere, eller som overtager og omfortolker bygninger, monumenter eller symboler fra de overvundne. I sejrherrenes historieskrivning indgår ofte et element af triumfalisme og hån. Et eksempel er de muslimske tyrkernes erobring af det kristne Konstantinopel 1453, hvor den tusindårige, oldkristne kirke Hagia Sofia efterfølgende demonstrativt blev omdannet til en moske. Denne bygning blev af den vestligt orienterede leder Atatürk i 1934 gjort til et museum. Nu har autokraten Erdogan som en indenrigspolitisk symbolhandling genindviet den som en moske (Lund, 2020).

Et andet eksempel er den amerikanske hærs forhånelse og nedrivning af Saddam Huissein-statuen i Bagdad i Irak under Irakkriegen i april 2003. Her til-dækkede amerikanske soldater efter indtagelsen af byen først hovedet på statuen med et amerikansk flag, hvorefter de væltede denne (Tunzelmann, 2021).

Ovenstående eksempler indgår i diskursen om dilemmaet, hvor ord som krænkeskultur og privilegieblindhed ofte sættes i spil. Det bagvedliggende begreb er tydeligvis identitetspolitik. Identitetspolitik dækker over politiske holdninger, der med udgangspunkt i en gruppes selvopfattelse formidler særinteresser knyttet til køn, kultur, religion og etnicitet. Det er således identitetspolitik, når der føres politik ud fra grupper sociale og kulturelle kendetegn. Identitetspolitik handler om værdi- og symbolpolitik. Udgangspunktet er ikke-materielle værdier. Identitetspolitik står teoretisk i modsætning til fordelingspolitik, der handler om kampen for omfordeling af materielle goder.

Historieteoretisk placeres identitetspolitik under begreberne *post-revisionisme* og *historie fra neden* (Olden-Jørgensen, 2021), der både vil anskue historien fra de undertryktes perspektiv og hjælpe alle nutidens marginaliserede grupper til større frigørelse. Identitetspolitik er blevet en såkaldt epokebetegnelse, som dukker op i vores hverdagssamtaler og i politiske kampe i en grad, så det klæber til stort set alt, der vedrører reel eller forestillet uretfærdighed knyttet til køn, kultur, race og minoriteter.

Historisk set tales om tre centrale ord og fænomener i forbindelse med ødelæggelse af kulturarv. Det første er ikonoklasme, som stammer fra Byzans, og som dækker over ødelæggelse af religiøse billeder (7.-8. årh.). Det næste er *damnatio memoriae*, som oversat betyder "ødelæggelse af mindet", og som var meget anvendt og udbredt og gik ud over rigtig mange faldne kejsere i Rom og Romerriget (Hornung, 2003). Endelig fænomenet billedstorm, som er knyttet til reformationstiden, hvor katolske kirker, genstande og relikvier blev ødelagt og vandaliseret af lutheranere og protestanter.

I tilfældet med Hagia Sofia var der tale om sejrherrene, her muslimerne, der overtager og omfortolker en symbolladet kristen bygning. I tilfældet med Saddam Huissein-statuen var der tale om sejrherrenes bevidste skænding og ødelæggelse af en statue af den tidligere diktator.

Et historisk tilbageblik

Den første større huskede ugerning er nedbrændingen og ødelæggelsen af Artemistemplet i Efesos af vandalen Herostratus, som for opmærksomhedens og for sit eftermæles skyld i år 356 f.v.t. ødelagde et af antikkens 7 vidundere.

Ødelæggelse af fortidsminder og genstande knytter sig også til kristne, som efter at have fået dominans i 300-tallet, og begrundet i 5. Mosebog og de 10 bud, ødelagde antikke hedenske gudestatuer og anden antik kunst. Her gik det ud over næserne og de mandlige skulpturers tissemand, som blev tildækket eller afhugget.

I dansk-nordisk kontekst har sejrherrene historisk set heller ikke lagt fingrene imellem. Kendt er vikingernes hærgen i det meste af Europa, hvor bl.a. kirker og klostre mv. blev udsat for overgreb. Vikingernes primære motivation var hovedsageligt erhvervelse af rigdomme, men metoden og den tilknyttede adfærd afstedkom store kulturelle ødelæggelser. Denne adfærd blev i de angrebne lande opfattet som skændigt og voldsomt krænkende jf. fx begrebet om kirkefreden. Denne periode og denne adfærd ser vi i Norden med stor veneration og glæde tilbage på. Kong Valdemar den Store og Absalon ødelagde bevidst vendernes gud Svantevit under korstoget til og indtagelsen af Arkona på Rügen i 1168. Denne begivenhed skildres i ældre historiebøger til grundskolen som en retfærdig handling, da Valdemar og Absalon er danske sande kristne og helte.

Fænomenet billedstorm kendes i Danmark fra Skibbykrøniken, hvor fanatiske lutheranere 3. juledag 1530 stormede Københavns domkirke (Vor Frue Kirke) og ødelagde inventar og tæskede og ydmygede de katolske præster og munke i kirken.

En række svenske monumentale sejrsmonumenter over os danskere pryder i dag en række tidligere Østdanske byer som Helsingborg, Landskrona og Malmø. Svenskerne sejrede og fejrer naturligt sejrene – også monumentalt. I Danmark fylder svenskekrigene i dag ikke meget i vores bevidsthed og i det offentlige rum. Mindesmærkerne over de tragiske krige er få. Når man taber, har man en tendens til at nedtone nederlaget og lægge det traumatiske bag sig – dette gælder dog ikke den kollektive erindring af nederlaget til preusserne i 1864. Svenskekrigene er overvejende forsvundet fra vores erindring eller opfattes som anslaget og årsagen til indførelsen af enevælden. Enevælden gjorde op med adelsvældet og bedømmes i dag som et naturligt element i vores senere demokratiseringsproces.

Fra udlandet huskes fra nyere tid ødelæggelsen af Stalinstatuen i Budapest under folkeopstanden i 1956. Som tidligere omtalt fulgte en større udrensning af statuer, navne og symboler i kølvandet på Murens fald i 1989 i Øst- og Centraleuropa. Et fænomen, som blev accepteret, og som bedømtes som værende et nødvendigt brud og opgør med den kommunistiske fortid.

Nogle gange accepterer og billiger vi således fjernelse og ødelæggelse af symboler, monumenter og statuer, og andre gange er vi forargede og voldsomt fordømmende. Det er problematisk, at stemninger og såkaldte flertal i forskellige tidsperioder og situationer har afgjort, om en given handling var accepteret eller blev fordømt. Denne vilkårlighed og tilfældighed udfordrer os i nutiden moralsk og etisk.

Forskellige bud på en løsning

I disse år kan der iagttages en verdensomspændende opmærksomhed om vores forhold til og omgang med fortiden og spor fra den, herunder vores mindekultur, mindesmærker, monumenter og statuer. Fortiden er altså nærværende og levende for os i nutiden.

Der findes ikke nogle faste greb/fremgangsmåder til at løse udfordringen, hvorfor brugbare løsningsmodeller efterspørges world wide. Her gengives eksempler på løsningsmodeller, der anvendes i forskellige lande.

En tidligere anvendt "model" er ikke at gøre noget og afvente udviklingen samt tage stilling fra gang til gang – fra sag til sag, når nogen, der føler sig krænket, fx griber til selvtægt. Denne tilgang er grundlæggende kontraproduktiv, da vilkårlighed og tilfældigheder måske kan opfordre grupper til egen handling, dvs. selvtægt.

I Ungarn har man valgt at oprette skulpturmindeparker som Mementopark i Budapest for den ungarske kommunistiske fortids monumenter og statuer af socialistiske koryfæer. Lignende "mindeparker" findes også i andre østeuropæiske lande.

En fransk løsning er statslig dialog med efterkommere af krænkede og ofre, fx indvandrere fra de tidligere, nordafrikanske kolonier, samtidig med, at man nægter at fjerne kolonimonumenter. I efteråret 2021 overhældte aktivister en statue af den franske feltherre Hubert Lyautey, der tjente det franske kolonirige i Algeriet og Indokina i begyndelsen af det 20. århundrede, med rød maling og fremsatte

fremtrædende personer. Den franske præsident Macron afviste og afviser stadig kategorisk at fjerne dem (Seidelin, 2021).

En amerikansk løsning er "erase", dvs. fjernelse af monumenter og statuer knyttet til den hvide dominans, borgerkrigens sydstatshelte, med den begrundelse, at de tolkes som repræsentanter for hvid dominans og accept af slaveriet og dermed en nedvurdering af den sorte amerikanske befolkning – altså et udtryk for såkaldt strukturel racisme.

En britisk løsning betegnes "remain and explain", dvs. bevarelse af også ømtålelig historie, kulturarv og mindekultur. Samtidig forklares denne med forklarende tekster og sættes ind i en historisk kontekst. I nutiden tages afstand fra fortidens personer og handlinger, men disse forklares og kontekstualiseres. Den britiske kulturminister udtaler bl.a.: "Selvsikre nationer ser deres historie i øjnene. De retoucherer den ikke. I stedet beskytter de deres arv og bruger den til at uddanne offentligheden om fortiden. De bevarer og forklarer snarere end fjerner og ignorerer" (Mørk, 2021).

Hvad bør/skal vi gøre i en dansk kontekst? Hvad vil være den bedste og mest gavnlige løsning? Mit personlige bud er en kombination af tre løsningsstrategier. Overordnet en bevar og forklar-løsning (remain and explain). De af nogle opfattede kontroversielle og ømtålelige monumenter og statuer tilføres oplysende og forklarende tekster, der forklarer monumenternes baggrund, ophav og sætter dem ind i en (historisk) sammenhæng.

Dette må også gælde, hvis der eksisterede et mindsted for den omdiskuterede politiker Erik Scavenius. Alternativt kunne der etableres monumentparker, hvor de kontroversielle og omdiskuterede monumenter og statuer kunne placeres og forklares.

En tredje løsning er en demokratisering og udvidelse af de statslige monumenter og statuer i det offentlige rum med fx flere kvinder, minoritetsgrupper, oversete historiske grupper og såkaldte almindelige danskere.

Det vigtigste er, efter min opfattelse, at betragte hver statue og monument og dens tilhørende kontekst for sig. Vi bør overveje, hvorfor statuen er rejst og af hvem – og ikke mindst, hvordan man bruger og opfatter den i dag.

Didaktiske overvejelser

Som historielærer kan man stille sig selv spørgsmål som: Er dilemmaet, som artiklen behandler, overhovedet relevant for eleverne? Er det for kontroversielt? Er det for komplekst og handler det overhovedet om historie og er mere et identitetspolitisk udtryk i nutiden? Spørgsmålene er relevante og ikke helt nemme at svare på.

Jeg er dog af den opfattelse, at eleverne ved at arbejde med sådanne dilemmaer kan styrke og kvalificere deres historiske viden, deres historiske kompetencer og deres historiske tænkning.

Disse kriterier taler alle for at vælge at arbejde med dette stof i udskoling. Eleverne vil i dette arbejde skulle forholde sig til de enkelte cases signifikans, kontekst(-er) og virkningshistorie samt dimensioner af historiebrug på et begrundet og mere oplyst grundlag. De vil kunne opnå både forgrundsviden (førsteordens-viden) og baggrundsviden (andenordens-viden – metode- og procedureviden) om forskellige udvalgte cases. Dette vil styrke deres kompetencer og tænkning, herunder deres scenariekompetencer.

Emnet indeholder både et videns- og et holdningsaspekt. Rækkefølgen bør her være undren og dernæst viden som forudsætning for holdning. Som det er nu, er forholdet ofte det modsatte. Eleverne har mange meninger og holdninger til dette og hint, men ikke altid en nødvendig faglig funderet viden om det sagsforhold, de ofte meget overbevist og følelsesfuldt udtrykker sig om.

Emnet indeholder en række umiddelbare etiske og moralske dilemmaer. Hører sådanne emner til i historieundervisningen? Svaret er et rungende ja. Historie er ikke et værdifrit fag. Vores fortællinger om fortiden bygger jo på de spørgsmål, vi stiller,

og fortolkninger af kilder, vi vælger, til at belyse de stillede spørgsmål og problemstillinger.

Vi bør ikke undgå det svære, det ømtålelige og det komplekse indhold i undervisningen. Tværtimod for at kunne styrke og kvalificere elevernes viden, kompetencer og tænkning må eleverne på et oplyst og begrundet grundlag også forholde sig til ømtålelig historie og til kontroversielle emner/temaer og problemstillinger.

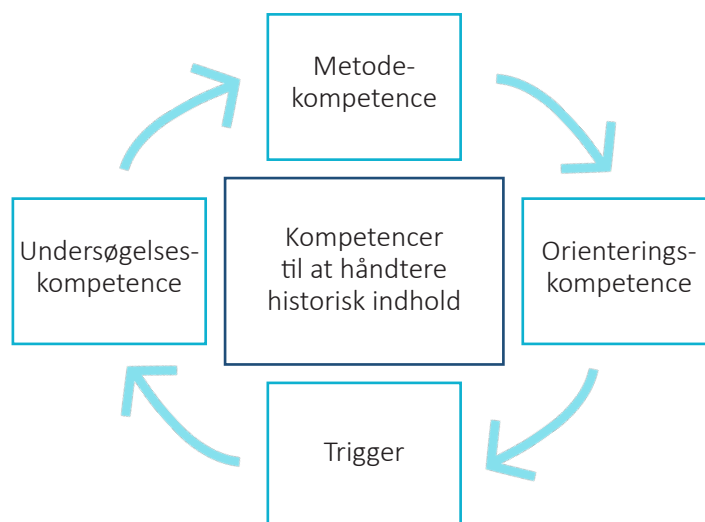
Historiedidaktikerne P. Seixas og T. Morton (2012) fra Canada har i deres forskning om udvikling af elevernes historiske tænkning medindtænkt netop etik og moral i deres seks koncepter for historisk tænkning. Jeg vender tilbage til Seixas' og Mortons teorier i afrundingen.

Modellen herunder illustrerer, hvordan eleverne og historielæreren kan arbejde undersøgende og problemorienteret med emnet.

Tilgangen bør være åben fx undersøgende og problemorienteret. Metoden kan være inspireret af nedenstående didaktiske model.

Model 1.

Modellen er inspireret af den tyske såkaldte FUER-model. Her efter Pietras og Poulsen (2016).

Eleverne kan vælge og analysere udvalgte, allerede eksisterende monumenter og statuer. I analysen kan de analysere monumentet eller statuen som en kilde, dvs. udsætte denne for en kildekritisk analyse. Genstanden undersøges som beretning (fortælling om fortiden) og som levn, dvs. som kilde til ophavsmanden og ophavstiden. Denne analyse suppleres af refleksioner over genstandens nutidige brug og anvendelse.

En konkret case kunne være, at eleverne i en 8. klasse, efter at have arbejdet med besættelsestiden, forholder sig til artiklens tematikker og dilemmaer gennem refleksioner over et forestillet monument til minde om politikeren Erik Scavenius.

Erik Scavenius var udenrigsminister under både første og anden verdenskrig og statsminister fra november 1942 til august 1943. Specielt hans forsvar af den aktive samarbejdspolitik under Besættelsen blevet voldsomt kritiseret i eftertiden. Scavenius og hans eftermæle er blakket, og hans person og handlinger opfattes stadig af nogle som skændige og hans person derfor som voldsom kontroversiel. Hvad nu, hvis der fandtes en sådan statue af Erik Scavenius? Hvad skulle der konkret ske med den?

Hvis vi tænker os, at 8. klassen og læreren som trigger præsenterer fotoet nedenfor af Erik Scavenius til venstre og det meget kendte foto, hvor Scavenius og Hitler samtaler – fotoet til højre. Læreren rammesætter og formidler viden om Erik Scavenius og stiller spørgsmålet om en eventuel statue eller den tænkte eksisterende statue og dens skæbne.

En problemstilling kunne være:

Bør den danske stat lave og opsætte en statue af politikeren Erik Scavenius? Hvis ja, hvorfor? Hvis nej, hvorfor? Begrund dit/jeres svar.

Alternativt kunne en problemstilling formuleres som nedenfor, hvis læreren tager udgangspunkt i en tænkt, allerede eksisterende statue:

Hvad bør der ske med statuen af politikeren Erik Scavenius? Bør den blive stående ikke-forklaret? Bør den blive stående, men forklares? Bør den fjernes? Eller bør den helt ødelægges? Begrund dit/jeres svar.

Billede 3.

Erik Scavenius (1877-1962). Foto: Det Kgl. Bibliotek.

Billede 4.

Udenrigsminister Scavenius mødes med Adolf Hitler.
Foto: Frihedsmuseets fotoarkiv.

Er det OK at fjerne eller ødelægge kulturarv?

Eleverne får nu til opgave at finde historisk viden om Erik Scavenius, hans liv og eftermæle. De skal gennem fx en kildebank søge at finde argumenter for og imod en statue af Scavenius eller, hvis en sådan fandtes, dens skæbne.

Elevernes svar og begrundelser diskuteres afslutningsvis i klassen, og eleverne præsenteres nu for andre eksempler på kontroversielle personer, statuer og monumenter og laver undersøgelser af disse, hvor der lægges vægt på deres begrundede stillingtagen til dilemmaet "remain and explain" eller fjernelse og evt. ødelæggelse (erase).

Efterfølgende kan eleverne som en perspektivering endvidere overveje hvilke monumenter, der eventuelt mangler efter deres opfattelse i det offentlige rum. De kan endelig designe og producere forslag til fremtidige monumenter og argumentere for disse.

Hvis det eksisterende monument eller skulpturen opfattes som diskutabel og/eller kontroversiel evt. krænkende, kan eleverne yderligere spørge ind til fx nedenstående:

- Hvem afgør egentlig om en statue eller et monument er kontroversielt?
- Hvordan er statuen eller monumentet kontroversielt?
- Hvilke motiver ligger bag opsætningen af monumentet og hvorfor?
- Hvilke interesser ligger bag monumentet eller statuen og hvorfor?
- Må monumenter og statuer forblive opsatte, hvis nogen personer eller grupper opfatter disse som kontroversielle, stødende eller måske endda krænkende?
- Skal vi undlade at opsætte eller helt fjerne allerede eksisterende kontroversielle monumenter/statuer, eller skal vi gøre alt for at etablere og vedligeholde disse?
- Hvilke konsekvenser vil det få, hvis man fx fjernede "Den lille havfrue" fra Langelinje i København eller tårnet på Himmelbjerget? Eller modsat opsatte et monument af Rasmus Paludan, Inger Støjberg eller Erik Scavenius?

Afrunding

Identitetshistorie og identitetspolitik er blevet moderne og fordrer aktiv stillingtagen samt didaktiske refleksioner og handlen.

Efterhånden som vores fornemmelse for historien fortaber sig, erstattes det faktuelle kendskab af en umættelig trang til at forholde sig moralsk til den.

(Boisen, 2021)

Boisens pointe, at hvis vi ikke har særlig viden om et historisk fænomen, forholder vi os overvejende følelsesmæssigt til det, er fagdidaktisk relevant, så vi bør selvfølgelig arbejde med denne tematik. Det er vores opgave som undervisere at sætte eleverne i stand til at erhverve sig den nødvendige viden, så de på et oplyst grundlag kan tage begrundet stilling. Denne viden – såvel første- som andenorden – etableres bedst gennem historiske undersøgelser, der bygger på elevernes egne spørgsmål og problemstillinger og undersøgelser knyttet til cases, dvs. konkrete statuer og monumenter.

At emnet er kontroversielt og komplekst bør ikke afholde os og eleverne fra at arbejde med det. Vores rolle som undervisere bliver af overvejende og guidende karakter, bl.a. at trigge, spørge ind til dilemmaet og de tilhørende problemstillinger, at stilladsere og hjælpe med at finde og arbejde med relevante kilder samt at anerkende elevernes arbejde. For gennem arbejdet med de kontroversielle og ømtålelige emner erhverver eleverne viden og indsigt, som kan danne et oplyst grundlag for begrundede holdninger til dem.

Historiedidaktikerne Seixas og Morton plæderer for, at vi skal arbejde med etik og moral i historie ikke for at dømmе og fordømme fortiden men for at lære at leve med fortiden. Og arbejdet med dilemmaer knyttet til fortiden kan hjælpe os i vores liv i dag. I det etiske vurderinger af forhold til fortiden kan være med til at fremme elevernes kompetencer til at håndtere nutidige etiske og moralske konflikter og dilemmaer (Seixas & Morton, 2012).

I sin bog Kan man dømmе historien? fra 2021 tematiserer idehistorikeren Jesper Ryberg tre væsentlige

foretage etiske vurderinger af historiske personer og handlinger. For det andet om det kan være berettiget at fjerne bestemte historiske monumenter fra gadebilledet. For det tredje om stater bør give undskyldninger for tidligere tiders ugerninger.

Ryberg argumenterer for, at en stillingtagen til de stillede spørgsmål må ske på et veloplyst grundlag, og at konteksten og den enkelte case bør afgøre den rette og relevante stillingtagen og handling. Han konkluderer, at vores fortidstolkning har stor indflydelse på vores holdninger til fortiden. Han skriver videre: "der er netop ikke nogen modstrid mellem ønsket om at opnå dyb og nuanceret historisk indsigt og det at fortage berettigede etiske vurderinger af vores fortid. Det første er faktisk en forudsætning for det andet" (Ryberg, 2021).

I relation til denne artikels centrale spørgsmål om fjernelse og ødelæggelse af monumenter og statuer skriver Ryberg: "Når det gælder vores reaktion på fortiden, har jeg argumenteret for, at der kan være tilfælde, hvor det er etisk berettiget at fjerne visse statuer. Det er svært at afvise, at hensyn til befolkningsgrupper, der har været udsat for overgreb og uretfærdighed, bør indgå i en balanceret afvejning af, hvorvidt disse monumenter bør falde. Det samme gælder i forhold til muligheden for samfundsmæssige manifestationer, der sigter på at gøre om med fortidige uhyrligheder. Til gengæld synes et rent retrospektivt orienteret argument om, at fortidens skurke ikke bør hyldes med statuer, meget svært af opretholde. Ligeledes er indvendinger om, at fjernelse af visse statuer placerer en på en glidebane, hvor alskens levn fra vores fortid må ryddes af vejen, ikke velbegrundede. Ej heller udgør argumentet om, at fjernelse af statuer vil føre til ufred og uroligheder, en generel grund for en afvisning, selvom det naturligvis nogle gange kan være tilfældet (Ryberg, 2021). Han slutter sin bog med følgende ræsonnement: "... at vores etiske overbevisninger kan være mere eller mindre tilfældige resultater af opdragelse, vane og biologi, som langt fra giver det bedste grundlag for at tage stilling til spørgsmål, der kan have alvorlige konsekvenser for os selv og andre omkring os". Derfor bør vi være "lydhøre over for argumenter og dermed også være villige til at

ændre holdning, hvis de stærkeste grunde taler for at gøre det” (Ryberg, 2021).

I lyset af ovenstående må/bør det være lærerens og elevernes opgave at arbejde med og undersøge disse fænomener grundigt og varieret, sådan at eleverne erhverver viden og værktøjer til at kunne træffe egne velbegrundede valg på et oplyst grundlag – følelser og mavefornemmelser er i forhold til dilemmaet et klart no go.

Didaktisk set bør vi som Seixas og Morton argumentere for at inddrage den etiske og moralske dimension i undervisningen med henblik på at kvalificere elevernes fortidsbrug og give dem værktøjer til i deres samtid begrundet og på et oplyst grundlag at forholde sig til udtryk for identitetspolitik – herunder at forholde sig kvalificeret til om konkrete mindesmærker og statuer i konkrete sammenhænge bør forblive, forklares eller måske fjernes. Vi skal ikke fordømme men lære at leve med fortiden. Og etiske vurderinger af fortidige cases kan være med til at fremme elevernes kompetencer til at håndtere nutidige etiske og moralske konflikter og dilemmaer – sådan at eleverne selv bliver vidende og handlekompetente!

Litteratur- og ressourceliste

Boisen, J. (2021, 9. december). *Napoleon havde blod på sine hænder, men racist var han ikke i*. Politiken Historie, [Temanummer: Danmark på druk], 86-93.

Hornung, P. M. (2003, 12. april). *Når magten falder*. Politiken.

Lund, M. S. (2020). *Berømt kirkebygning i Tyrkiet atter moske*. Lokaliseret [6. februar 2022] på: <https://www.dr.dk/nyheder/udland/beroemt-kirkebygning-i-tyrkiet-atter-moske-hagia-sophia-vil-vaere-en-moske-saa-laenge>

Mørk, E. M. (2021, 7. august). *Vores forfædres idealisering er blevet en grim hovedpine*. Politiken. 12-17.

Olden-Jørgensen, S. (2021). *Hvorfor er historikere så uenige?* *Historiemagasinet Æra*, 1(2), 130-138.

Pietras, J. & Poulsen, J. Aa. (2016). *Historiedidaktik – mellem teori og praksis*. Hans Reitzels Forlag.

Ryberg, J. (2021). *Kan man dømme historien?* Hans Reitzels forlag.

Seidelin, M. (2021, 17. oktober). *Kolonialismens dystre spor rammer Macron*. Politiken.

Seixas, P. & Morton, T. (2012). *The Big Six – Historical Thinking Concepts*. Nelson Education Ltd.

Tunzelmann, A. (2021). *The toppling of Saddam's statue: how the US military made a myth*. Lokaliseret [6. februar 2022] på: <https://www.theguardian.com/world/2021/jul/08/toppling-saddam-husse-in-statue-iraq-us-victory-myth>

Supplerende litteratur

Karlsson, K.-G. & Zander, U. (red.). (2009). *Historien är nu*. Studentlitteratur.

Karlsson, K.-G. & Zander, U. (red.). (2014). *Historien är närvarande*. Studentlitteratur.

Kjær, U. (2021, 31. marts). *Den famøse buste røg i havnen. Var det i orden?* Politiken Historie, [Temanummer: Arven fra kolonierne]. <https://politikenhistorie.dk/art8154273/Forbindelserne-mellem-slaveri-og-velstand-i-Danmark-var-ikke-s%C3%A5-direkte-som-de-ser-ud>

Leifer, T. & Tortzen, C. G. (2021). *Antikken omkring os*. Gads Forlag.

Pietras, J. (2019). *Historiebrug og arbejdet med kontroversielle emner*. Lokaliseret [6. februar 2022] på: <https://historielab.dk/historiebrug-arbejdet-kontroversielle-monumenter/>